

NASJONENS STORE OPPDRAG

(«Medaljens bakside» anmeldt i avisa Nordlys, Tromsø, 8.10.2020)

I morgen kunngjøres Nobels fredspris 2020. Jurist, forfatter og fredsaktivist Fredrik S. Heffermehl skriver i en ny bok om medaljens bakside.

Professor Randi Rønning Balsvik, Universitetet i Tromsø

Norge fikk den gang vi ennå var i union med Sverige det ærefulle oppdraget å dele ut Nobels fredspris, senere benevnt som verdens mest prestisjetunge pris. Alfred Nobel testamenterte i 1895 sin enorme formue til et fond som årlig skulle dele ut fem priser, fire av dem delt ut i Sverige, og altså en i Norge. Det norske stortinget fikk i oppdrag å oppnevne komiteen som skulle velge vinnere. I 2007 kritiserte Fredrik Heffermehl i flere avisartikler Den norske Nobelkomiteen for å ha vanskjøttet sitt oppdrag. Han er jurist med en rik merittliste når det gjelder antimilitaristisk fredsaktivisme. I 2008 kom boken *Nobels vilje* ut i Norge og i 2010 kom *The Nobel Peace Prize. What Nobel really wanted* ut på et stort forlag i USA. Den ble oversatt til kinesisk, spansk, svensk og finsk. Den norske komiteen viste en såpass stor likegyldighet og manglende vilje til å ta innover seg Heffermehls kritikk at han gav seg i kast med å utvide sitt arbeide til å bli den boken som nå nettopp er kommet ut i Norge: *Medaljens bakside – Nobels fredspris – hundre års ubrukte muligheter*.

Hvorfor kritiserer Heffermehl Nobelkomiteen? I hovedsak går hans angrep ut på å vise at komiteen ikke har testamentets ordlyd og ikke minst Nobels intensjon med sine ord in mente når de velger sine kandidater. Testamentet angående priser i fysikk, kjemi, medisin og litteratur er ikke nærmere beskrevet, det er derimot fredsprisen. Den skal gå til den som i det forløpne året «har virket mest eller best for nasjonenes forbrødring og avskaffelse eller reduksjon av stående armeer samt å organisere og utbre fredskongresser.» Et annet sted i testamentet er disse omtalt som «fredsforkjempere». Et testamente er et juridisk dokument som er forpliktende. For å forstå og tolke testamentets intensjon er det også nødvendig å studere hva det var som inspirerte Nobel, hva slags sirkel av tenkning rundt krig og fred han var innenfor. Flere har vist til at tidens mest kjente forkjemper for antimilitarisme, den østerrikske Bertha von Suttner, var i forbindelse med Nobel. Hun ble verdensberømt for sin roman *Ned med våpnene* (1889) og for sin aktivisme, bl. a. knyttet til de store fredskongressene i Haag. Da Heffermehl oppdaget at brevvekslingen mellom Nobel og Suttner, hele 70 brev, var blitt publisert i originalutgavene av en tysk historiker i 2001, fant han det endelige bevis for at formålet med Nobels testamente var å støtte ideene om kamp for nedrustning og fredelig sameksistens mellom verdens land, slik de var formulert av Suttner. (Store norske leksikons biografi over Alfred Nobel nevner ikke Bertha von Suttner)

Hva slags kvalifikasjoner hadde medlemmene av Nobelkomiteen? Heffermehls kritikk går ut på at Storting og regjering nærmest tok eierskap av komiteen i den forstand at de oppnevnte medlemmer av sin egen midte. Partiene hadde lenge antall medlemmer ut fra sin styrke på Stortinget. Komiteen ble et utstillingsvindu for norsk fortrefelighet der noen fikk lov til å sole seg i glansen av komiteens verdighet, ikke en komite som forvaltet formålet med testamentet, hevder Heffermehl. De færreste av komiteens medlemmer eller dets sekretærer har selv vært antimilitaristiske fredsforkjempere, tvert imot, de fleste har de siste 60 årene vært innenfor den rådende nasjonale samstemthet om at utenriks- og sikkerhetspolitikk ligger fast i NATOs og USAs beskyttende militære armer.

Heffermehl har gjort et stort pionerarbeid ved å gå igjennom alle tildelingene av prisen, vel 100, siden den første ble delt ut i 1901. Han har fått adgang til arkivene på Nobelinstituttet til 1969, alle utredningene skrevet om kandidatene som var aktuelle og den endelige begrunnelsen for den utvalgte. Etter 1969 er dette materialet ikke tilgjengelig og han har hentet informasjonen om kandidatene og de Heffermehl har ment burde være på listen over mulige prisvinnere fra offentlige kilder. Mest interessant og mest informativt har han skrevet om alle de som ikke bare kunne ha fått prisen dersom en fulgte Nobeltestamentets formål, men som etter forfatterens mening BURDE ha fått

den. Uten en tolkning av testamentet, har Nobelkomiteen famlet i blinde, men noen ganger likevel, rosverdig, fått det til, som når den har gitt pris til avskaffelse av klasevåpen og kjemiske våpen og kampen mot atomvåpen. Heffermehl understreker likevel komiteens manglende begrunnelse for allmenn nedrustning.

Et stort antall sjeldne og fremragende mennesker har blitt tildelt prisen, de aller fleste ut fra komiteens tankegang om at prisen dreier seg om noe som har med fred å gjøre, enten det gjelder menneskerettigheter, klima, mikrolån til fattige kvinner, treplanting i Afrika eller alle de gangene det har handlet om konfliktløsning mellom stridende parter, der komiteen har sett sin rolle i å framskynde fredelige løsninger. Komiteen har definert begrepet fred vidt og «dynamisk» og sett på prisen som en allmenn fredspris. Dermed er den ikke blitt en pris som skal gi de betydelige ressursene den innebærer til personer og bevegelser som kjemper i en evig motbakke av latterliggjøring og fordømmelse for å fremme antimilitarisme.

Boken har ramme skildringer av noen verstinger av prisvinnere, som tidligere utenriksminister i USA, Kissinger, og presidenten i Colombia, Juan Santos. Den er ikke nådig mot Nobelinstituttets direktør gjennom 25 år, Geir Lundestad, heller ikke mot Torbjørn Jagland, i noen år leder av komiteen. Imidlertid, er juristen Fredrik Heffermehls bok mest verdifull fordi den løfter fram alle de han mener burde ha fått prisen. Det er interessant lesning å få drøftet hvorfor ikke Gandhi fikk prisen, den indiske lederen for den mest gigantiske ikkevoldskampen i verdenshistorien, og hvorfor fikk ikke filosofen Bertrand Russel og vitenskapsmannen Einstein den, begge hadde kraftfullt talt mot atombombeopprustningen, hvorfor ikke Olof Palme og hvorfor ikke vår egen Johan Galtung, pioneren globalt for fredsforskning. 1954 var et år prisen ikke ble delt ut, fordi komiteen mente det ikke var kvalifiserte nominerte. Heffermehl viser til japaneren Kagawa, Japans ledende pasifist i sin tid. Komiteen hadde her fått en mulighet til å vise verden den epokegjørende folkerettslige nyskapingen i Japan: Grunnloven av 1946 sin artikkel 9, der Japan ga avkall på krig og bruk av makt mellom nasjoner.

Heffermehl viser det store spekteret verden over av enkeltpersoner og organisasjoner som vier seg til å fremme en verden uten våpen og krig. De fleste av dem viser til alle de ressursene som går med til en militaristiske beredskap for «sikkerhet» og hva man kunne ha oppnådd ved å bruke dem for å berike menneskene med gode skoler, helsetjenester og avskaffing av fattigdom. Forskningen om og produksjonen av våpen får stor oppmerksomhet, for ikke å snakke om våpenhandelen. Forfatteren får ved å behandle så mange verdige prisvinnere vist fram den rikdommen som finnes av alternativ tenkning omkring nasjonenes sikkerhet og metoder for konfliktløsning. Heffermehls språk er tidvis svært hardtslående i sine meninger, noe som også gjør boken interessant å lese. Forfatteren har bestrebet seg på god dokumentasjon. Budskapet er klinkende klart. Mennesker over hele verden er vant med en holdning som har bitt seg fast: Det er umulig å bli kvitt krigen. Nobelkomiteen burde, systematisk, ha hjulpet verden med å finne andre løsninger enn krig og til å se at globalt samarbeide om å skape et nasjonenes brorskap er den eneste veien til reell sikkerhet. Hvorfor kaster samfunnet så hjerteskjærende vrak på pionerers ideer og helhjertede innsats for å redde verden? Hvordan kan verden få en pålitelig fred?